

Uniwersytet Wrocławski
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Instytut Historii Państwa i Prawa
Zakład Historii Administracji
Studia Stacjonarne Administracji
pierwszego stopnia

Anna Jaskóła

SYTUACJA PRAWNA MNIEJSZOŚCI ŻYDOWSKIEJ
W DRUGIEJ RZECZYPOSPOLITEJ

Praca licencjacka
napisana pod kierownictwem
dr. Jacka Przygodzkiego

Wrocław 2010

Spis treści

Wstęp	5
Rozdział I Mniejszość żydowska u progu niepodległości	7
1. Sytuacja ludności żydowskiej w poszczególnych zaborach.....	8
A. Zabór rosyjski.....	8
B. Zabór pruski.....	11
C. Zabór austriacki.....	13
2. Mały traktat wersalski a ludność żydowska.....	16
3. Kwestie wyznaniowe w Konstytucji marcowej.....	22
Rozdział II Organizacja mniejszości żydowskiej	27
1. Organizacja kahałów.....	27
2. Organizacje o charakterze społeczno-religijnym.....	38
A. Organizacje charytatywne, samopomocowe i inne.....	38
B. Organizacje polityczne.....	40
C. Organizacje kulturalne i sportowe.....	44
Rozdział III Szkolnictwo żydowskie	47
1. Szkoły publiczne.....	48
2. Szkoły prywatne.....	51
A. Szkoły religijne.....	51
B. Szkoły świeckie.....	57
C. Szkoły narodowohebrajskie.....	60
3. Żydowskie wyższe instytuty naukowe.....	62
4. Antysemityzm na uczelniach wyższych.....	64
A. <i>Numerus clausus</i>	65
B. Getto ławkowe.....	72
C. <i>Numerus nullus</i>	79
D. Paragraf aryjski.....	83
Rozdział IV Problemy gospodarcze mniejszości żydowskiej	85
1. Struktura zawodowa.....	86
2. Antysemityzm gospodarczy.....	91
A. Przymusowy odpoczynek niedzielny.....	94
B. Postanowienia ustawy przemysłowej.....	99
C. Kwestia rytualnego uboju.....	101
Zakończenie	109
Wykaz źródeł i literatury	111
Spis rysunków	116
Spis tabel	116
Spis wzorów	117

Wstęp

Sytuacja prawna mniejszości żydowskiej w Drugiej Rzeczypospolitej była niejednolita. Starozakonni – bo tak nazywano Żydów, prężnie rozwijali się na odzyskanych polskich ziemiach, choć z drugiej strony widoczne były przejawy niechęci nie tylko ze strony mieszkańców Rzeczypospolitej, ale przede wszystkim ze strony tych, którzy sprawowali władzę w odradzającym się, po 123 latach niewoli, państwie. Pogorszenie sytuacji ludności żydowskiej nastąpiło w latach trzydziestych XX w. Antysemityzm dotknął w szczególności Żydów związanych ze środowiskiem akademickim oraz osoby wyznania mojżeszowego funkcjonujące w obrocie gospodarczym.

W swojej pracy chcę przedstawić położenie mniejszości żydowskiej w okresie dwudziestolecia międzywojennego ze szczególnym zwróceniem uwagi na wpływ ustawodawstwa krajowego. Ze względu na złożoność tematu poruszę tylko kilka zagadnień tj. organizację życia religijnego, szkolnictwo starozakonnych i problem antysemityzmu na uczelniach wyższych, a także kwestie związane z udziałem starozakonnych w polskiej gospodarce. W niniejszej pracy pomnę m.in. problematykę obywatelstwa, udział Żydów na arenie politycznej czy też w niewielkim stopniu opiszę ich wpływ na rozwój kulturalny Drugiej Rzeczypospolitej.

Rozdziały mają charakter rzeczowy, dzięki czemu w sposób bardziej przystępny dla czytelnika próbowałam wyczerpać temat. Przy zbieraniu materiałów korzystałam z wielu źródeł. Najbardziej pomocnym okazała się monografia autorstwa profesora Jerzego Tomaszewskiego pt.: *Najnowsze dzieje Żydów w Polsce w zarysie do 1950 r.* Ponadto, podstawowym źródłem były akty prawne odnoszące się zarówno *expressis verbis*, jak i pośrednio do sytuacji mniejszości żydowskiej na ziemiach niepodległej Polski. Komentarzem do fundamentalnych aktów prawnych – *Małego traktatu wersalskiego* czy *Konstytucji marcowej* były publikacje Franciszka Brzezińskiego (*Prawa mniejszości. Komentarz do Traktatu z dn. 28 czerwca 1919 r. pomiędzy Polską a głównymi mocarstwami*) i Jakuba Sawickiego (*Studia nad położeniem prawnym mniejszości religijnych w państwie polskim*). Praca została także wzbogacona o artykuły czasopiśmiennicze m.in. *Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych*, *Pogranicze. Studia Społeczne*, *Almanach Historyczny*, które podobnie jak książka Agnieszki Graboń czy profesora Ryszarda Ganszyńca dostarczyły ciekawe informacje na temat szkolnictwa żydowskiego. Prezentację struktury zawodowej Żydów zawdzięczam opracowaniu

Szyja Bronsztejna pt.: *Ludność żydowska w Polsce w okresie międzywojennym: studium statystyczne*, zaś informacje o zagadnieniach gospodarczych szczególnie atakowanych przez antysemitów, autorowi krótkiej polemiki odnoszącej się do *ustawy o spoczynku niedzielnym* - Henrykowi Haduchowi oraz głosowi Nachuma Asza zawartemu w rozprawie *W obronie uboju rytualnego*.

Wiele poruszonych przeze mnie zagadnień trudno rozpatrywać wyłącznie z historycznego punktu widzenia. Nie sposób analizować pewnych kwestii bez ich głębszego zrozumienia w odniesieniu do elementu niezwykle istotnego, jakim jest tradycja i religia żydowska. Dlatego też, interesujące wiadomości przyniosła lektura pozycji bibliograficznych, bezpośrednio nie związanych z omawianą przeze mnie problematyką prawną. Chodzi tutaj przede wszystkim o niezwykle trafne sentencje żydowskich mędrców zawarte w Talmudzie czy też książki o walorze ściśle religijnym, jak np.: *Bramy Halachy. Religijne prawo żydowskie* rabina Zew Greenwalda. Swoją pracę postanowiłam urozmaicić także różnymi rysunkami i tabelami, nie tylko ze względu na podniesienie jej atrakcyjności, ale przede wszystkim pozwalającymi czytelnikowi na lepsze zrozumienie tematu.

Chciałabym podziękować wszystkim tym, którzy wspierali mnie w pisaniu niniejszej pracy, mojemu promotorowi dr. Jackowi Przygodzkiemu, a także wykładowcom ze Studium Kultury i Języków Żydowskich na Uniwersytecie Wrocławskim. Jednakże największe wyrazy wdzięczności należą się Bogu, dzięki pomocy Którego ta praca powstała.